

Әлжанова Н.Ш.,
Елеусов А.

**Қазақстан Республикасының
білім беру қызметінің сапасын
бағалаудың ұлттық жүйесі:
проблемалары мен шешу
жолдары**

Alzhanova N. Sh.,
Eleusov A.

**National system of estimation
of educational quality of the
Republic
of Kazakhstan: problems and
solutions**

Альжанова Н.Ш.,
А. Елеусов

**Национальная система оцени-
вания качества образователь-
ной деятельности Республики
Казахстан: проблемы и пути
решения**

Мақалада Қазақстан Республикасының жоғарғы оқу орындарының білім беру қызметінің сапасы бағаланған. Жоғарғы білім беру қызметінің сапалық көрсеткіштері сарапталған. Жоғарғы оқу орындарының қызметін оңтайландыру шаралары ұсынылған. Осы мәселені шешудегі мемлекеттік реттеу тетігін жетілдіру жолдары ұсынылған.

Түйін сөздер: жоғарғы оқу орнындағы білім беру қызметі, білім сапасы, мемлекеттік реттеу

In this article, the proficiency of higher educational institutions' is evaluated; the quality indications of proficiency of higher educational institutions' are analyzed; some approaches for improvement of proficiency of higher educational institutions' are presented and governmental key functions in assisting this improvement are revealed.

Key words: Higher educational institutes educational work, education quality, monitoring control.

В статье рассмотрены проблемы оценки качества образовательной деятельности высших учебных заведений Республики Казахстан. Дана оценка качественных показателей образовательной деятельности высшего образования. Предложены рекомендации по вопросу оптимизации системы высшего образования. Разработаны рекомендации по государственному регулированию деятельности высшего образования.

Ключевые слова: образовательная деятельность высшего учебного заведения, качество образования, государственный контроль.

Әл-Фараби атындағы Қазақ ұлттық университеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.,
Қазақстан Республикасы Президенті жанындағы
мемлекеттік басқару академиясы
Қазақстан Республикасы, Астана қ.
E-mail: ansh13@mail.ru

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНЫҢ БІЛІМ БЕРУ ҚЫЗМЕТІНІҢ САПАСЫН БАҒАЛАУДЫҢ ҰЛТТЫҚ ЖҮЙЕСІ: ПРОБЛЕМАЛАРЫ МЕН ШЕШУ ЖОЛДАРЫ

Қазақстан Республикасы білім берудің жүйесін жетілдірудің жаңа кезеңіне аяқ басты. Қазақстан Республикасының 2011-2020 жылдарға дейінгі білім берудің дамытудың мемлекеттік бағдарламасына сай қазақстандық білім беру жүйесінің маңызды міндеті – білім беру мазмұны мен құрылымын жаңарту, яғни жаңа мазмұнда білім беру моделін құрастыру үстінде. Осы бағыттағы алынған алғашқы нәтижелер мемлекет алдына жаңа міндеттер қоюда. Солардың ішінен атап айтқанда білім беру жүйесін жаңа сапа деңгейіне бәсекеге қабілетті деңгейіне көшіру мәселесі айрықша орын алады. Осы салада аймақтармен білім министрлігінің арасында мемарандумдар қабылдануда. Қабылданған мемарандум аясында озық жұмыс атқарып жатқан аймақтар: Солтүстік Қазақстан, Қарағанды, Жамбыл және Батыс Қазақстан облыстары [1].

Қазіргі таңда Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі халықаралық білім беру кеңістігінде лайықты орын алып отыр, атап айтқанда:

білім беруді дамыту индексі бойынша 129 елдің арасында төртінші орынды иеленді;

адами даму индексі бойынша жоғары деңгейде дамыған елдердің тізіміне енді, яғни 187 елдің арасында 68-орынды алды;

жаһандық бәсекеге қабілеттілік индексі бойынша әлемдегі 144 ел арасында 51-орынды иеленді [2].

Қазақстан Республикасының мұндай қарқынды дамуы мемлекеттік бағдарламаның табысты іске асырылуының нәтижесі болып табылады. Сонымен қатар білімнің қолжетімділігі мен сапасы жоғарыда аталған халықаралық көрсеткіштермен ғана емес, сонымен қатар жаңадан қойылған міндеттермен де өлшенеді. Енді осындай ішкі көрсеткіштердің бірқатарына тоқталып өтейік:

Бірінші кезекте, жоғары оқу орындарына студенттерді сапалы іріктеу жүйесін әрі қарай жетілдіруді қолға алу қажеттігі туындауда. Бірыңғай ұлттық тестілеу нәтижесі негізінде жоғарғы мектепке қабылдаудағы межелік көрсеткішті 70 балдан асыру сапа көрсеткішіне оң әсерін беретіні белгілі. Біз "саннан сапаға көшетін" отандық білімнің орасан зор даму кезеңіндеміз. Яғни, оқытудың түбегейлі жаңа сапасына қол жеткізуге ерекше назар аудару міндеті тұр. Бұл міндетті орындаудың басты жолы-

ның бірі бұл «Назарбаев зияткерлік мектептері» орта білімнің жоғары сапасын көтерудегі серпінді жобаға айналып отыр. Бүгінгі күні республикада 9 зияткерлік мектеп жұмыс істейді. Онда 9 675 бала білім алады. Жалпы білім беретін оқу орындарының барлығы біртіндеп осы Назарбаев зияткерлік мектептерінің деңгейіне жетуі қажет.

Осы бағыттағы іс шаралардың бастысы бұл «E-learning» жобасы. 2020 жылы аталған жобамен барлық мектептердің 90%-ы қамтылу межеленіп отыр. Осы жоба аясында алғаш рет орта білім беретін мектептердің материалдық-техникалық базасы жаңартылады. Жаңа технологиялар мен инновациялық нысандар енгізілуі үстінде: балалардың интерактивтік парктері (ғылыми қалашықтар), технопарктер, мұражайлар, ғылыми үйірмелер және т.б. ашылуда [3].

Екінші кезекте жоғары білімді дамыту бағдарламалары үлкен серпін алып отыр. Бұл бағыттағы шаралар білім, ғылым мен инновацияны біріктіруге бағытталуда. Осы саладағы айтулы жоба ол «Назарбаев Университеті» ашылуы, аталмыш университет елдегі басқа жоғары оқу орындарын дамыту үшін «болашақтың моделіне» айналып отыр. Яғни алдағы міндетіміз осы үлгіні Қазақстанның жоғары оқу орындарының барлық жүйесіне тиімді әрі біртіндеп тарату болып табылады. Сонымен бірге 2014 жылдан бастап аймақтарды білікті кадрлармен қамтамасыз ететін «Серпін 2050» бағдарламасы жүзеге асырылуда. Бұл бағдарлама аясында мемлекеттік білім гранттары 2,5 пайызға арттыру жоспарланып отыр, яғни қосымша 2050 грант бөліну жоспарлануда. Сонымен бірге мемлекеттік гранттарды мемлекеттік индустриалды-инновациялық бағдарламаға сәйкес 15000 орынға ұлғайтып отыр, соның ішінде 2237 магистратура және 200 докторантура. 2015 жылдан бастап мемлекеттік грант тағайындаудың жаңа үлгісі енгізіледі. Бұл үлгіде аймақтық ерекшеліктер ескеріледі, яғни аймақтың білікті мамандарға сұранысы толығымен қанағаттандырылады [4].

Бұл мәселенің тағы бір тың сұрағы, бұл дуалды білім беру. Дуалды білім беру үлгісінде студенттер тек дәріс аудиторияларында оқымайды, өндірістегі негізгі үдерістерді көздерімен көріп оларды басқаруға машықтанады.

Үшінші кезекте кадрларды сапасыз даярлайтын жоғары оқу орындарының санын оңтайландыру жұмыстарын әрі қарай қарқынды жүргізу болып табылады. Бүгінгі таңда Қазақстандағы жоғарғы оқу орындарының саны – 127, оның – 9-ы ұлттық, 31-і мемлекеттік, 16-сы акционерлік, 56-сы жеке меншік [5]. Бұл көрсетіш жыл санап азаюда.

«Зерттеу университеті» ұғымы заңнамалық тұрғыда енгізілді, жоғары оқу орындарын жаңа алты сатыда жіктеу белгіленді. Олар: ұлттық зерттеу университеттері; ұлттық жоғары оқу орындары; зерттеу университеттері; университеттер; академиялар; институттар. 2015 жылдан бастап арнайы ғылыми-техникалық бағдарламалар мен ғылым гранттарына 42,5 миллиард тенге бөлініп отыр. Бұл бағдарламаларды жүзеге асыруға 1600 магистрант мен докторант тартылады [6, 7].

Халықаралық тәжірибе негізінде әрбір деңгей үшін әлемдік практикаға ұқсас барынша қатаң талап қоятын боламыз.

Алғаш рет мемлекет есебінен студенттердің академиялық ұтқырлық жобасы іске асырылуда, олар Еуропаның ең үздік жоғары оқу орындарында бір семестр білім алады.

Жоғары оқу орындарында ұжымдық пайдаланудағы ұлттық зертханалар мен инженерлік зертханалардың жұмысы жандана бастады. Жоғары оқу орны арасында электрондық кітапхана жұмыс істейді. Қазіргі заманғы техникалық жарқандырудың арқасында жоғары оқу орындарының ғылыми зерттеулерге қатысу үлесі артып келеді.

Білім сапасы жоғары оқу орындарын бітіретін студенттердің сапасына байланысты. Оқытуда нәтиже, ең алдымен, педагогтің жұмысы арқылы көрінеді.

Педагогикалық жоғары оқу орындарына педагогтер ұзақ жылдар бойы бұрынғы принциппен қабылданып келді, оған дайындығы жоқ жастар көптеп келді. Сондықтан, педагогикалық жоғары оқу орындарына, іріктеу мен даярлау сапасына қойылатын талаптарды түбегейлі қайта қарастыру жоспарланып отыр. Сонымен бірге мектептерде білім беру мазмұны жаңартылды. Бастауыш және орта мектептерге арналған жалпыға міндетті білім берудің мемлекеттік стандартының жобалары жасалды. 2014 жылы 16 мың мұғалім кәсіби біліктілігін арттырудың деңгейлік курстарынан өтті және 123 жаңа мектеп пайдалануға беріліп, үш ауысымды және апатты жағдайдағы мектептердің саны азайды. 2015 жылға 109 мектепті ашу жоспарланып отыр. Сондай-ақ ұстаздар мен мектеп басшылары электронды білім беру, жаңартылған оқу бағдарламалары бойынша біліктілік арттыру курстарынан өткізу ұйымдастырылуда [8, 9].

Бүгінгі күні жоғары оқу орындарына қойылатын талаптар барынша артты, қазірдің өзінде 89 жоғары оқу орнының 43-іне ғана педагогикалық мамандықтар бойынша кадрлар даярлауға рұқсат берілді.

Педагогтың мәртебесі олардың интеллектуалдық, кәсіптік және жеке тұлғалық қасиеттерімен белгіленетіні айқын. Аталған қасиеттерді жетілдіру үшін мемлекет тарапынан көптеген істер атқарылуда. Атап айтсақ:

– педагогикалық мамандықтарға арналған мемлекеттік гранттың көлемі артты. Ол ұлттық университеттердегі грант мөлшеріне жетіп қалды. Сонымен қатар педагогикалық мамандықтар бойынша оқитын студенттер үшін стипендия мөлшерін ұлғайту мәселесі көтерілуде. Бұл шаралар оқытудың, мұғалім кәсібінің беделін арттыруға және талантты әрі білікті жастарды педагогикалық еңбекке тартуға мүмкіндік береді.

– оқытушылардың біліктілігін арттыру жүйесі қалыптасты. Жаңадан құрылған «Өрлеу» біліктілікті арттыру ұлттық орталығы» акционерлік қоғамы педагог кадрлардың біліктілігін жүйелі түрде арттыруда. Корпоративті басқару, әлемдік және қазақстандық тәжірибені тасымалдау негізінде білімнің жоғары сапасын қамтамасыз етуде. Орталық жұмысы келесі принциптерге негізделген:

– Қоғамға бағытталуы. Біліктілікті арттыру педагогтардың бойында азаматтық, әлеуметтік және тұлғалық қасиеттерді қалыптастыруға бағытталады.

– Ғылымилық және инновациялық. Жаңа ғылыми нәтижелерді қолдануға үнемі ұмтылу, жаңа технологиялар, ғылыми білім мен ақпаратты қолдануға дайындық.

– Үздіксіздік. Педагогтердің өмір бойы үздіксіз білім алуын қамтамасыз ету.

– Көптүрлілік (диверсификациялау). Білім сапасын арттыруға және біліктілікті арттыру жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға бағытталған қызметтің жаңа түрлерін меңгеру, қызметтердің түрлерін, санын көбейту.

– Ашықтық (транспаренттілік). Орталықтың

жұмысы туралы ақпараттың ашықтығы және қол жетімдігі, құрылымдық тұтастық пен тұтас жүйенің айқындығы.

– Автономия және академиялық тәуелсіздік. Басқарудың дербестік және коллегиялық сипаты мен демократиялық принциптер негізінде шешім қабылдау, әрбір адамның жеке жауапкершілігі, оқытушыларға білім беру қызметінде академиялық тәуелсіздікті қамтамасыз ету.

– Заңға сәйкестік. Орталық өз қызметінде барлық құқықтық нормаларды сақтайды.

– Көшбасшылық. Педагогтердің біліктілігін арттыруда көшбасшылыққа ұмтылу, басқарудың бір вертикалын және менеджменттің жаңа принциптерін енгізу.

Тағы бір маңызды мәселе – білім беру қызметтерінің сапасын бақылау. Білім беру сапасы орталықтан бақыланатын болды.

Қазіргі таңда білім беру сапасын мемлекет тарапынан орталықтан бақылауды нығайту дамыған елдердің әлемдік трендіне айналған. Мұндай бақылауды Білім және ғылым министрлігі өңірдік бөлімшелер арқылы іске асырады. Швеция, Ұлыбритания, Франция, Жапония және т.б. елдерде мұндай тәжірибе бар [10, 11].

Аталған жұмыстың білім беру сапасына, мектеп оқушыларын даярлау деңгейі мен педагогтердің кәсібилігіне оң әсер беретіні сөзсіз.

Осылайша, республикада білім беру саласында білім беру стандарттары мен оқу бағдарламаларын әзірлеу, сапалы білім алу және басқа да аспектілер бойынша елеулі өзгерістер орын алып, көптеген жұмыстар атқарылды.

Бүгінгі күні Қазақстанда халықаралық стандарттарға сәйкес келетін жаңа инновациялық білім беру моделі қалыптасқанын сеніммен айтуға болады. Сондай-ақ оны кезең-кезеңмен іске асыру экономиканың тұрақты дамуына жаңа серпін беретін білім беру сапасын қамтамасыз етеді.

Әдебиеттер

- 1 Министерство образования и науки Республики Казахстан Электронный ресурс. – www.edu.gov.kz
- 2 Национальный отчет по развитию образования Республики Казахстан. – www.edu.gov.kz
- 3 Азаров В.Н. Интегрированные информационные системы управления качеством / В.Н. Азаров, Ю. Леохин. – Европейский центр по качеству, 2002. – 64 с.
- 4 Білім сапасын арттыру жолдары http://us.kz/publ/ashy_saba_tar/ashyk_sabaktar
- 5 Оптимизация вузов: за и против. www.misk.org.kz
- 6 Образование главный инструмент конкурентоспособности нации. – www.obrazovanie.kz
- 7 Генеральный рейтинг вузов Республики Казахстан – 2013. – www.kapital.kz
- 8 Коротков Э.М. Управление качеством образования : учеб. пособие для вузов. Текст / Э.М. Коротков. – М.: Gaudeamus, 2007. – 320 с.

- 9 Коханец А. И. Качество образования в Республике Казахстан: технология переориентации на результаты. Текст / А.И. Коханец. – Алматы: Университет «Туран», 2004. – 48 с.
- 10 Тови Б.Х. Контекст обеспечения качества и рамки квалификаций / Матер. межд. конф. «Система обеспечения качества высшего образования Республики Казахстан: новые вызовы в болонском процессе». – Астана, 2013.
- 11 Образование главный инструмент конкурентоспособности нации. – www.obrazovanie.kz

References

- 1 Azarov B.N. Integrirovannie informacionnye sisteme upravlenie cacestvom / B.N. Azarov, U. JI. Leihin. – Evropeiskee centr po cacestvu, 2002. – 64 s.
- 2 Korotkov E.M. Upravlenee cacestvom obrozovane: ucheb. posobyа dla vuzov. Tekst / E.M. Korotkov. – M.: Gaudeamus, 2007. – 320 s.
- 3 Kohanez A.I. Kachestvo obrozovane v Respublike Kazahstan: tehnologia pereorientacee na rezultati. Tekst / A.I. Kohanez. – Almati: Universitet «Turan», 2004. – 48 s.
- 4 Тови В.Н. Kontecst obespechenee cacestvo i ramke kvalifikazee / Mater. mejd. konf. «Sistema obespechenia cacestvo vicshego obrozovania Respublike Kazakstan: novie vizovi v bolonscom prosesce». – Astana, 2013.
- 5 Nacionalni otchet po razvitu obrozovania Respublike Kazakstan. – www.edu.gov.kz
- 6 Generalne reiting vuzov Respublike Kazakstan – 2013. – www.kapital.kz
- 7 Obrozovanie glavne instrument konkurentosposobnosti nasii. – www.obrazovanie.kz
- 8 Optimizasia vuzov: za i protiv. www.misk.org.kz
- 9 Ministerstvo obrozobania i nauke Respublike Kazakstan Electrone resurs. – www.edu.gov.kz
- 10 Bilim sapasyn arttyru zholdary Білім сапасын арттыру жолдары http://us.kz/publ/ashy_saba_tar/ashyk_sabaktar/bilim_sapasyn_arttyru_zholdary/13-1-0-1330
- 11 Obrozovanie glavny instrument konkurentosposobnosti nacii. – www.obrazovanie.kz

